

вирішенням колекції одягу образно-асоціативного характеру. Найталановитіші з них втілюють свої ідеї у творах позначених рисами українства.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Цимбалюк О.К. *Етномистецькі традиції костюма в Україні середини XIX – XX століття: Автореф. Дис. канд. мистецтв.* – Львів, 2000.
2. Сидорович С.Й. *Художня тканина західних областей УРСР / С.Й. Сидорович.* – К., 1979.
3. Матейко К.І. *Використання в сучасному одязі елементів традиційного вбрання / К.І. Матейко, С.Й. Сидорович // Народна творчість та етнографія.* – К. : Вип. № 2, 1963. – С. 14–20.
4. Николаева Т.А. *Народное моделирование женской одежды и применение его традиций в современной практике (на материалах Украины) / Т.А. Николаева // Советская этнография.* – М.: Вип. № 3, 1977. – С. 72–90.
5. Николаева Т.А. *Народное моделирование женской одежды и применение его традиций в современной практике (на материалах Украины) // Советская этнография.* – М. : Вип. № 3, 1977. – С. 72–90.

*Олена Плевако
(Полтава, Україна)*

АЗІЙСЬКА ВИШИВКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

Потреба оздоблення така ж стара, як і наша культура. Людина декорувала своє найближче оточення, предмети щоденного вжитку, врешті – саму себе. У багатьох народів існувала традиція розмальовування свого тіла, татуювання, а відгомін цих технік, виконував роль своєї рідної декорації.

Однією з найдавніших технік оздоблення тканини і шкіри є вишивка – мистецтво виконання рисунку за допомогою голки й нитки. Вишивка має такі ж давні традиції, як ткацтво, і очевидно, початкове вона застосовувалася головним чином для естетичного оформлення одягу, щоб згодом стати прикрасою святинь і осель, декорувати культові предмети.

Вишивка як один з видів декоративного мистецтва є особливою галуззю художньої творчості. Основна її мета – художнє освоєння матеріального світу, естетичне осмислення навколишнього середовища. Дотримуючись принципу єдності краси й доцільності, митці своїми творами намагаються прикрасити побут людини, її життєдіяльність.

Вишивка тісно пов'язана з появою першого стібка при виготовленні одягу. Матеріалом для вишивки в різні далекі часи служили і жили тварин, і нитки льону, конопель, бавовни, вовни, шовку, також застосовувався і натуральний волосся.

У далекі часи, коли люди жили відокремлено, кожен народ, а іноді й невелике селище мали свої особливості у вишивці та інших видах народної творчості. З розширенням зв'язків між окремими районами місцеві особливості збагачували один одного. З покоління в покоління відпрацьовувалися і поліпшувалися візерунки та кольорові рішення,

створювалися зразки вишивки з характерними національними рисами.

Упродовж історичного розвитку вдосконалювалась художня система вишивки, в якій гармонійно поєднуються матеріал, техніка виконання, орнамент, композиційне й колористичне вирішення. Людина, що жила постійно серед природи і спостерігала за нею, вже з глибокої давнини навчилася створювати нескладні візерунки, умовні знаки-символи, за допомогою яких вона висловлювала своє сприйняття до навколишнього світу, своє ставлення до незрозумілих явищ природи. Кожна лінія, кожен знак були повні зрозумілого їй сенсу, були одним із засобів спілкування. З часом окремі фігури видозмінювалися, ускладнювалися, поєднувалися з іншими формами, створюючи візерунки-малюнки. Так виникли орнаменти – послідовне повторення окремих візерунків або їх групи.

Орнаментальне або сюжетне зображення у вишивці виконується різними ручними або машинними швами. Крім основного призначення – прикрашання одягу та інтер'єрно-обрядових тканин, вишивка може бути і самостійним твором: картини, панно, килими, ікони тощо. Уже в I тис. до н. е. вишивка досягла високого рівня у народів Єгипту Греції, Риму Китаю, Індії. Історія вишивки, так само як і історія будь-якого прикладного ремесла, відображає розвиток всього суспільства – як змінювалися уявлення і краси і гармонії, які виникали технології та прийоми, як розвивалися матеріали, які верстви суспільства залучалися в процес, скільки коштувала праця вишивальниць і хто був здатний оцінити їх роботу.

Мистецтво вишивання має багатовікову історію. Історія вишивки почалася ймовірно ще в часи первісних людей з появою першого стібка при шитті одягу зі шкір тварин. Спочатку ці стібки несли швидше практичну користь: жінки зшивали шматки шкіри, які вони носили в якості одягу. Потім вони почали прикрашати свої шати примітивними візерунками. При цьому для роботи використовувалися будь-які підручні засоби, які могли замінити голку, тканина і нитки.

Згадки про вишивку зустрічаються у давньогрецьких міфах і легендах. Легенда про вишивальницю Арахну, дочку простого фарбаря Ідімона з Колофона розповідає, що, вивчившись у богині ткати та вишивати, дівчина перевершила в цьому мистецтві свою викладачку і, викликавши її на змагання, перемогла у великій вишивці, що зображує пригоди богів. Мінерва, розсерджена своєю поразкою, кинула човник в голову суперниці; Арахна з горя повісилася, але богиня Мінерва оживила її і перетворила в павука, приреченого вічно плести свою павутину.

В Одиссеї згадується про вишивання і вказується на чудовий плащ Улісса, передня частина якого була багато прикрашена золотим шиттям. Точно так само у Гомера мовиться, що Парісом привезені були до Трої багаті вишивки з Тиру та Сидону, що славилися вже в ті часи своїм мистецтвом, а в III пісні Іліади описуються заняття Олени, вишиває по білосніжній тканині сцени битви через неї троян і греків.

Вишивка у всіх народів завжди носила не тільки і не стільки

декоративний характер. До вишитих речей з часів Давнього Єгипту і древніх слов'ян, ставилися як до найсильніших оберегів. Причин тут декілька. По-перше, майже у всіх індоєвропейських народів полотно – символ життя, де сплетені нитки – це долі людей, а вишитий візерунок на полотні – покликана божественна допомога, оберіг для того, хто користується вишитою річчю. По-друге, робота над вишивкою вимагає багато часу і великої уваги, а значить, буде виконуватися тільки для дійсно коханої людини, що також є найсильнішим оберегом. Ну, і нарешті, гаптовані візерунки обов'язково несли в собі строгий зміст, послання богам та інформацію для оточуючих про господаря вишитої речі.

Судячи з відомих фактів, колискою вишивки була Азія. Про її застосування згадується ще в Старому Завіті. Згідно з біблійною розповіддю, завіса у святині Яхве короля Соломона (поч. I тис. до н.е.) була вишитою. Вишивка була наявна і в культурі стародавнього Вавілону.

Вишивка в Китаї, за відомостями істориків, почалася ще в епоху неоліту. Найдавніші описи китайської вишивки знайдені в літописі Шангшу, створеної в період Західної Чжоу (1027-771 рр. до н.е.). У цьому документі містяться перші письмові інструкції про те, як робити і носити одяг, а також описані варіанти його прикрас з допомогою вишивки. Вони були виконані в Стародавньому Китаї на шовкових тканинах шовком-сирцем, волосом, золотими і срібними нитками. Вишивкою прикрашали не тільки одяг, але й килими, декоративні панно із зображенням дерев і птахів. Вишивати вчили дітей з самого дитинства, з 7-10 років. Вишивали і жінки, і чоловіки. Як поодинці, так і з складі вишивальних артілей.

В даний час існує чотири головні стилі китайської вишивки шовком, які сформувалися на основі чотирьох різних культур, які панують у областях на місці розташування сучасного Китаю.

Ксіанська вишивка – з'явилася в місцевості Чанши провінції Хунань. Цей стиль характерний своїми колірними контрастами; вишивка з Ксіані часто виконана в чорно-сіро-білих тонах, що дає ефект тривимірності.

Гуандунська вишивка – відома в місцевості Чаоджу провінції Гуандун і характерна використанням яскравих кольорів і симетричних, але хитромудрих деталей, що дозволяє порівнювати цей стиль з деякими зразками західного образотворчого мистецтва.

Сичуанська вишивка – народилася в місцевості Ченду провінції Сичуань. Це – найстаріший стиль вишивки в китайській історії: зразки шовку з фрагментами сичуанської вишивки були виявлені більше 3000 років тому в саркофазі мумії в Єгипті. У цьому стилі використовується атлас і шовк, вишивка з Сичуані застосовується, головним чином, для прикраси ковдр, наволочок, предметів одягу та взуття.

Сучжоуська вишивка – традиційна китайська двостороння вишивка. Це найбільш відомий і знаменитий стиль, що отримав назву «Вільний стібок», сформувався в місцевості Сучжоу провінції Цзянсу. Для цього стилю характерно довільне накладення стібків шовкових ниток різної довжини і

напрямків, використання ниток безлічі колірних відтінків. Виконується така вишивка на напівпрозорому шовку.

У наш час саме стиль «вільний стібкок» отримав найбільше визнання в Китаї і по всьому світу.

Вишивки Китаю мали значний вплив на вишивальне мистецтво Японії. Наприклад, мистецтво виготовлення традиційних японських вишитих куль – Темарі, зародилося саме в Китаї. Мама робили їх для дітей з обрізків старих кімоно. Тканина змотувалася в тугу кульку, обмотувалася нитками і розшивалася декоративними візерунками. У VIII столітті такі китайські кульки з'явилися в Японії. Спочатку вони призначалися для гри ногами (їх робили настільки тугими, що вони фактично підстрибували). Пізніше темари стали використовувати в своїх уявленнях вуличні жонглери, але коли в XIV столітті з'явилися перші м'ячі з вишивкою шовковими нитками, темари стали набувати рис предмета розкоші. Їх використовували під час свята дівчаток, які підкидали кульки під спеціальні пісні. Дочки самураїв, виходячи заміж, брали темари на пам'ять про рідний дім.

Більше тисячі років тому корейські умільці познайомили Японію ще з однією китайською технікою, яка отримала назву «Сашико». Це мистецтво ручної вишивки повторюваних візерунків швом «уперед голку» по одному або декільком верствам тканини. «Сашико» означає «маленький прокол». Назва точно передає технологію виконання стібків. Вважається, що найдавніший зразок вишивки «Сашико» відноситься до VIII століття. Це мантія буддистського священнослужителя, пожертвована одному з японських храмів в 756 році н.е. Вона належала імператору Шому, який зрікся престолу і став ченцем. Мантія була виконана з клаптиків шовку і простьобаного паралельними рядами стібків «вперед голку» червоною шовковою ниткою. Зараз вона зберігається в Сесюані, імператорській усипальниці в місті Нара в Центральній Японії.

Набіги кочівників і мусульманських завойовників, міграція азіатських племен – все це наклало свій відбиток на мистецтво і культуру Стародавньої Індії, але не торкнулося їх основ. Деякі види вишивки прийшли до Індії з Китаю. Наприклад, вишивка золотими і срібними нитками. Це так званий стиль Зардоз, що означає «вишивка золотом». У візерунках вишивки Зардоз використовуються не тільки золоті та срібні нитки, але і дорогоцінні камені. Цими візерунками прикрашають одяг, взуття, предмети інтер'єру.

Кашмірська вишивка (вишивка гладдю) запозичена з Китаю через Іран. Вишивка Чіканкарі нагадує європейську тіньову вишивку по полотну. Хоча в Індії вважається, що зародилася ця техніка завдяки дружині імператора Джахангира, яка майстерно вишивала квіткові мотиви. Цей вид вишивки широко поширений в Індії і в наші дні. На тканини, вишитій Чіканкарі, можуть красуватися лотос, жасмін, манго, троянди або оригінально переплітаються квіткові стебла.

Вишивка була також відома у стародавній Греції, куди вона, очевидно, потрапила з Азії. Використовували її і в Римській імперії, головним чином

імпортуючи з Греції.

На порозі нашої ери розквіт цієї оздоблювальної техніки відбувався у рамках візантійської культури. Вона мала повсюдне застосування не тільки для декорування одягу і внутрішнього оздоблення палаців, але перш за все як оздоба літургійного вбрання і тканин. Багаті візантійські вишивки, що є одним з головних джерел пізнішого європейського мистецтва вишивки, виконувалися головним чином шовковими і золотими нитками. Історія народної вишивки на Україні сягає своїм корінням у глибину віків. Дані археологічних розкопок та свідчення мандрівників і літописців доводять, що вишивання як вид мистецтва на Україні існує з незапам'ятних часів. Вишивкою, за свідченням Геродота, був прикрашений одяг скіфів. Знайдені на Черкащині срібні бляшки з фігурками чоловіків, які датуються V ст., при дослідженні показали ідентичність не лише одягу, а й вишивки українського народного костюма XVIII–XIX ст. Арабський мандрівник X ст. н. е. у своїх розповідях про русів зазначає, що вони носили вишитий одяг. На жаль, пам'ятки української вишивки збереглися лише за останні кілька століть, але й цього достатньо, щоб виявити, що елементи символіки орнаментів української вишивки співпадають з орнаментами, які прикрашали посуд давніх мешканців території України доби неоліту, трипільської культури. Вишивка – одне з найпопулярніших, найдавніших народних ремесел в Україні. Археологи знайшли відображення вишивки поблизу Хорола на бронзових чоловічих статуетках VI–VII ст. Вишиті сорочки були популярними в Київській Русі, про що свідчать мініатюри давніх літописів, спогади іноземців. Матеріалом для вишивки в той час служили натуральні або пофарбовані нитки льону, коноплі, бавовни, шовку, вовни, волосся, а також перли і дорогоцінні камені, намиста і бісер, блискітки, черепашки, золоті і мідні бляшки, монети. У часи Київської Русі серед знаті набула великої популярності вишивка золотими і срібними нитками. Нею прикрашали не тільки святковий, ритуальний, княжий одяг, а й тканини для храмів. У Київській Русі центрами виготовлення вишивки були монастирі, точніше, монастирські школи. При них організовувалися школи вишивального мистецтва, в яких молоді дівчата вчилися мистецтву оздоблення тканини золотими та срібними нитками. Заняття вишиванням в Київській Русі вважалося справою елітною, достойною тільки найкращих. Дуже популярною було вишивання в родинах великих князів.

У XII ст. на Русі існувала перша вишивальна школа, організована сестрою Володимира Мономаха – Ганкою, де дівчата вчилися гаптувати золотом і сріблом. Дружина Рюрика Ростиславовича Ганна теж вишивала тканини для себе, своєї родини, для Видубицького монастиря.

На половецьких кам'яних жіночих скульптурках XI–XIII ст., знайдених на Полтавщині, можемо спостерігати елементи вишивки на манжетах і подолах убрання. Вишивку епохи Гетьманщини можна побачити на народних картинах «Козак Мамай» та «Козак-бандурист».

Вишивкою оздоблювали рушники, фіранки, жіночий та чоловічий одяг.

Особливої уваги надавали рушникам – старовинним оберегам дому та родини. У давнину рушник, вишитий відповідними візерунками-символами, був неодмінним атрибутом багатьох обрядів: з рушником приходили до породіллі вшанувати появу нової людини, зустрічали, і проводжали дорогих гостей, справляли шлюбні обряди, проводжали в останню путь, прикрашали, образи та накривали хліб на столі. Крім обрядового значення, рушники мали і чисто практичне застосування. Відповідно до функцій, які вони виконували, рушники мали свої назви.

Наприклад, для втирання обличчя і рук – «утирач», посуду і стола – «стирок», для прикрашення образів – «покутник», для шлюбних церемоній – «весільний», для похорон – «поховальний», для пов'язування сватів – «плечовий» тощо. Рушники були своєрідною освятою початку справи чи її закінчення, так, при зведенні хати рушниками застелялися підвалини, хлібом-сіллю на рушнику освячувався початок жнив, на рушниках опускалась домовина з небіжчиком, рушниками скріплювали купівлю-продаж тощо. Відповідно до призначення рушники розрізнялись за технікою виготовлення та вишивання. Кольори та орнамент рушників характерні регіональним особливостям, за якими розрізняються «подільські», «поліські», «київські», «гуцульські», «галицькі» і «буковинські».

Українські вишивані рушники на перший погляд не мають ніякого значення в житті сучасної людини, але вони віють на серце кожного з нас чаром рідної стихії і є живущим бальзамом, який сповнює нас споконвічною могутньою силою українського народу.

Важко уявити український національний побут без вишивки. Вишивкою прикрашали вбрання, рушники, серветки під ікони, скатерті, постільну білизну і навіть взуття. Але узори вишивок, як правило, були не тільки простими прикрасами, але й оберегами, які захищають («відгороджують») від злих духів, хвороб, різних напастей тощо.

Можна легко помітити незвичайність підбору, чергування візерунків, їх різноманітність та кольори. В традиційній українській вишивці часто використовувалися нитки чорного, червоного, помаранчевого кольорів.

Ми не завжди усвідомлюємо, що квітки, птахи, метелики, ромбики, квадратики, хрестики, «вужики», які начебто оживають на вишивках, спілкуються з нами, мають символічне значення і дуже часто є нашими захисниками, порадиниками, домашньою «антистресовою терапією» і, навіть, оберегами.

Вишивальниця через ці обереги намагалася передати нам любов, шанування, своє побажання здоров'я, довголіття, добробуту, гармонії з природою, щастя в сімейному житті, здорових діточок - всього найліпшого, для чого людина живе на світі.

Можна вважати, що мистецтво вишивки, зародившись в Азії, та передаючись у міжкультурному просторі, було занесене на територію України кочовими племенами, що і дало значний поштовх для розвитку цього виду мистецтва, а з часом – удосконалення його народними мотивами.

Дослідження вишивки розкриває важливі аспекти вираження в ній живописної, графічної і орнаментальної культури народу.

Вишивка зберігала в своїй іконографії давні архаїчні мотиви. Вона майже нічого не губила із своїх надбань, а зберігала досвід, пов'язаний із народним світоглядом, відтворений складною мовою вишивального мистецтва.

Закономірні процеси художньо-естетичного мислення народу формувалися віками і удосконалювалися на шляху суспільного прогресу. У всезагальній художньо-естетичній картині людського буття вишивка займає чільне місце як найбільш масовий і різнофункціональний вид мистецтва.

Історією визначена особлива роль вишивки в духовному житті людини, створення естетичного середовища у праці, відпочинку, святкуванні. Вишиті одяг, рушники, скатертини, завіси, які організовують інтер'єр житлових і ритуальних споруд, супроводжують свята, обряди, несуть в собі не тільки матеріально-практичну, а й духовно-естетичну функції. З давніх-давен і до сьогодні вишивка виступає як естетичне духовне самовираження народу, його морального етикету, як утвердження краси земного життя.

Найкращі узорі, такі, яких би ні в кого не було, створювались і вишивались для дорогих людей, для особливих святкових подій. Народною свідомістю опоетизована творча жіноча праця, зв'язана з образами добра, захисту, надії. Високоморальні естетичні основи всенародного вишивального мистецтва.

Аналіз, вивчення вишивки в соціологічному аспекті пов'язані з основним автором – жінкою. Вона по-іншому творила в кожному епоху, залежно від соціально-історичних факторів, втілюючи у вишивці глибину філософської мудрості життя, вміння вносити в нього красу, доброту ніжність. Одні і ті ж жіночі руки легко і вправно виготовляли тканини, шили одяг, вишивали його, прикрашали хату, готували їжу, випікали з шишками хліб, коровай, калачі, книші тощо. І завжди в усьому непохитна вірність народним традиціям і чуйність до всього нового, прогресивного. Ніколи не переривався зв'язок художніх традицій, як і постійні процеси взаємозв'язків і взаємовпливів з іншими видами народної творчості та мистецтва. Вишивка – мистецтво всенародне і інтернаціональне за своєю суттю. У ній через віки пронесене і збережена колективна народна мудрість, художня пам'ять, естетичні ідеали краси. Любов до шиття і вишивання, привита дітям з раннього віку часто зберігається на все життя. Політехнічні знання, отримані під час вишивання, розширюють світогляд, збагачують уявлення про культурні традиції свого краю, відомості з народознавства та українознавства.

Як елемент сімейного виховання, вишивка є важливою художньою цінністю, що виконує численні функції – естетичну, пізнавальну, комунікативну.

Вишивання формує художні здібності, мислення і естетичне сприймання творів декоративно-прикладного мистецтва, розвиває і

удосконалює трудову культуру, вміння планувати і організовувати свою роботу. До того ж, при сьогоденному втрачанні народної культури, саме вишивка є єдиним шляхом збереження та передачі традицій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гайдай Л. *Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях* / Л. Гайдай. – Луцьк : Вежа, 2000. – 452 с.
2. *Історія вишивки сходу* [Електронний ресурс]: <http://www.artzacepka.ru/artz->
3. Кара-Васильєва Т. *Історія української вишивки* / Т. Кара-Васильєва. – К. : «Мистецтво», 2008. – 469 с.
4. Мацюк Б.Я. *Українознавство: Посібник* / Б.Я.Мацюк, В.Г.Пугач. – К. : Зодіак-ЕКО, 1994. – 259 с.
5. *Мистецтво вишивки в історичному розвитку* [Електронний ресурс]: <http://www.nestor.cracow.pl/Wydawnictwo/mystectwo/cz>
6. Сорокіна Л. М. *Учись вишивати* / Л. М. Сорокіна. – К. : Зодіак-ЕКО, 1988р. – 152 с.
7. Тищенко О. *Історія декоративно-прикладного мистецтва України* / О. Тищенко. – К. : Генеза, 1992. – 236 с.
8. Ткачук Я. *Гуцульська та покутська вишивка* / Я. Ткачук. – Коломия, 1993. – 193 с.
9. Черепанова С.О. *Українська культура: історія і сучасність: [Навч. посібник для студентів ун-тів і пед. ін-тів]* / С.О. Черепанова, В.Г. Скотний, В.І. Бичко. – Львів : Світ, 1994. – 442 с.

*Ірина Толок
(Полтава, Україна)*

ВИШИВКА В ОДЯЗІ – ШАНА УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Українська вишивка в наш час є складним та багатограним явищем, яке розвивається в сфері традиційно-побутового, самодіяльного мистецтва та творчості як звичайних любителів так і художників-професіоналів.

Вишивка – це масовий і найбільш улюблений вид народного мистецтва в Україні, який є складовою частиною народного костюма та активно використовується в сучасному одязі, надаючи йому своєрідності і неповторності. Вишиті вироби органічно входять до побуту людей та прикрашають сучасний інтер'єр. Все частіше українські дизайнери починають звертатись в своїх роботах до національних традицій оформлення одягу, особливо жіночого, на сукнях, дорогих і звичайних, з'являється українська вишивка. Здавна в Україні ставлення до одягу було дбайливим і шанобливим. Матері вишиваючи одяг своїм дітям вкладали всю свою ніжність і молитву до Бога про збереження дорогих чад. Українська вишиванка служила як прикрасою так і оберегом, а ще й своєрідним документом, за яким можна було визначити з яких країв родом власник вишиванки.

Навряд вчені коли-небудь дадуть відповідь на питання, коли людина вирішила вперше вишити візерунок на шкірі. Достовірно також невідомо, коли вишивка з'явилася на території України, напевно можна сказати тільки